

פירוש על
הגדה של פסח
לשנה הזאת בירושלים

ארץ ישראל בהגדה של פסח

ומשולב בתוכו
'שו"ת ארץ ישראל'

שאלות ותשובות על ארץ קדשנו בהגדה ממרנן ורבנן
הגר"ש הכהן אבינר, הגר"א הלוי נבנצל, הגר"ח קניבסקי,
הגר"י זילברשטיין, הג"ר שמואל אליעזר שטרן, הגרז"נ גולדברג,
הגר"י ליברמן, הג"ר שמאי קהת הכהן גרוס ועוד

בתוספת
'אורחות שלמה'

הנהגות מו"ר הרה"ג שלמה אבינר שליט"א
בליל סדר פסח

ערכתי בחסד ד' עלי:
מרדכי ציון

מהדורה מורחבת - תשע"ח
מהדורה ראשונה - תשע"ז

שוב שאל הנשיא מסריק: "אבל מדינה זאת אמנם היא בית לאומי לכל עם ישראל, אבל היא עניה ביותר ללא מים, צל או אוצרות טבעיים באדמה, וממה יתפרנסו כאן מיליוני יהודים?"

ענה לו הגר"ח זוננפלד: "אמשול לך משל: פעם מצא ציד ביער גוזל קטן של נשר, הביא אותו הביתה, הכניס אותו ללול קטן של עופות יחד עם תרנגולות וברווזים ושכח ממנו. כשהגיע האביב פתח את דלת הלול ונתן לעופות לצאת לחצר. הגוזל, שבמשך הזמן גדלו כנפיו עד שנעשה נשר גדול ויפה, התחיל לעוף, התרומם לשחקים ונעלם בין העננים. כן גם העם היהודי, כל זמן שהוא בגולה, הוא סגור יחד עם כל מיני עופות שאינם מסוגלים לעוף, ושם בגולה הוא כאחד מהם. אבל ברגע שיחזור לארצו יהיה חופשי, ויהיו לו תנאים טובים, שבהם יוכל לפתוח את כנפיו, ויתרומם כהרף עין לשחקים" (הגדה של פסח פניני חיים עמ' קעז-קעה).

הגר"ר ישכר שלמה טייכטל, רב וראש ישיבה בפישטיאן, הוא מפורסם כמחבר ספר אם הבנים שמחה, קריאה גדולה לחזור לארצנו הקדושה. בעיני מוטל על כל אחד ואחד חובה ללמוד את ספרו המדהים. רבנו הרב צבי יהודה הדגיש את חשיבות הלימוד בספר "אם הבנים שמחה", ופעמים הדגיש את החשיבות המרובה שבעלי תשובה ילמדו ספר זה (גדול שימשהו עמ' סד). אך מסופר שכשהספר הגיע אל הרבי מסטמאר, הוא למד את כל הספר במשך לילה אחד ולא הרשה את עצמו להירדם עד שהוכיח שהכל לא נכון (ספר מושיען של ישראל).

אגב, בהתחלה בנו של המחבר לא הדפיס את הספר, כי בצד אחד, היצה קבוצה שתלה בו כל מיני שיטות שלא עלו על דעתו של המחבר הגאון, ובצד שני, כמה קבוצה של "קנאים" ולחמו בכל תוקף נגד הספר והמחבר. עד שביום מן הימים הדפיסו את הספר בלא רשות בנו, והחלה סידרה של דיני תורה (עיין תחומין חלקו ערך "זכות יוצרים" להגר"ר עזרא בצרי), ובסופו לא עלה ביד בנו לעכב את פירסום הספר, והיה לו הרבה עגמת נפש מהעניין. אז הסתמנה פשרה בין הצדדים: תינתן הרשות לכן המחבר לכתוב הקדמה עם הסתייגות לספר, אבל לא הרגיש בנוח לכתוב אותה, כי אז אולי תתפרש הקדמתו כהסכמה, אז הוא פנה לבית דין של שלושה רבנים ידועי שם מגדולי רבני ירושלים, שיחליטו כדת מה לעשות, מסקנתם היתה: א' הרבנים טען שיש להוציא את הספר אך

אם הבנים
שמחה

לצנזר את הקטעים השנויים במחלוקת, לעומתו שני הרבנים האחרים טענו שאין לצנזר ספר כזה, בהתחשב בגדלותו של המחבר, ולכן נכון הדבר שהן הרב חיים מנחם טייכטל שליט"א ידפיס הקדמה כדי להיוודע ולהיגלות, להעמיד דברים על דיוקם. הפסק נשלח לנכד המחבר הגאון הנודע רבי מאיר בראנדסדארפער שליט"א, חבר בד"ץ העדה החרדית ירושלים ומח"ס שו"ת קנה בושם, עם שתי הדעות של הרבנים, הוא כתב פסק, שאין לצנזר את הספר כלל, בהתחשב בגדולת המחבר, אלא לנקוט את ההצעה על הקדמה מבן המחבר. והרח"מ שליט"א שלח את פסקו של הגר"מ בראנדסדארפיר לרבי מלויבאוויטש, והרבי מתח קו מתחת למילים אין לצנזר! ואכן בכל הוצאה של הספר "אם הבנים שמחה" נמצאת הקדמת בן המחבר תחת הכותרת "להיוודע ולהיגלות", ושם מבואר באריכות על תוכן הספר ועל כוונת המחבר, הקדמה מרתקת (תשורה משמחת נישואי הרה"ת שמואל [נ"נ של הספר] וחיה שיחיו לוי עמ' 59-60).

אבל יש סיפור אחד נפלא שלא נכלל בתוך ספרו. ר' מרדכי רוזנפלד, ניצול שואה שזכה להתגורר בירושלים, סיפר שבעיצומם של ימי השואה הוא למד בבית מדרשו של החת"ס בפרשבורג בהונגריה, והגיע הגר"ר טייכטל ונתן דרשה. בתוך דבריו, הוא סיפר:

בעיירה קטנה היה שמש בית כנסת שנפטר והשאיר אחריו אלמנה. חשבו אנשי הקהילה כיצד אפשר למצוא משענת כלכלית לאלמנה, שהרי באותה תקופה לא היתה פנסיה לאלמנות. אפשר אולי היה לתת לה להמשיך את עבודתו של בעלה המנוח, אך אין זה ראוי שאישה תמלא תפקיד של שמש בית כנסת. הוחלט שהיא תמלא את עבודות השמשות שמחוץ לבית הכנסת, ואת תפקידי השמש שבתוך זמני התפילות ימלאו המתפללים בהתנדבות. כך תוכל האישה להמשיך ולקבל את המשכורת שקיבל בעלה.

הגיעו ימי הסליחות, והאלמנה במסגרת תפקידה כשמשית היתה צריכה לקום ולכתת את רגליה בין בתי העיירה, כדי לעורר את העם לסליחות. היא נטלה את מקל הסליחות המיוחד לכך, ופנתה לעבר הבית המרוחק ביותר בעיירה, ביתו של וייס שנדור. כשהקיש בדלת נחרד וייס שנדור מהדפיקה בשעה לא שגרתית זו, ומשפתח את הדלת ראה את אשת השמש שאל אותה לרצונה. היא הסבירה לו שכחלק

מעבודת השמשות המוטלת עליה היא צריכה לעבור מבית לבית ולעורר את העם לסליחות.

כששמע זאת וייס שנדור הוא ניסה לשכנעה שאין זה מתאים לאישה להסתובב בחוץ בשעה מוקדמת שכזו, במזג אוויר כה חורפי וגשום, ועדיף שהוא יעשה זאת במקומה. האישה נאותה להצעה והעבירה לו את מקל הסליחות, וייס שנדור יצא לדרכו לעורר את העם.

כשהגיע לבית הראשון נשאל לזהותו, וענה: 'אני וייס שנדור, וקיבלתי על עצמי לעורר את העם לסליחות'. מיהר בעל הבית להגיב בכעס: 'וייס שנדור? אוכל חזירים שכמוך לא יעורר אותי לסליחות'. טרק את הדלת בזעם ושב לישון.

כשהגיע לבית השני, נשאל לזהותו וענה את אותה תשובה, נענה שוב באותה צורה: 'מחלל שבת שכמוך לא יעורר אותי לסליחות'. ובעל הבית הזה הגיב באופן דומה לקודמו.

כך נענה גם בבית שאחריו: 'רמאי ונוכל שכמוך', או 'משחק בקלפים שכמוך לא יעיר אותי לסליחות', וכן על זו הדרך אירע גם ביתר בתי העיירה. סיכוב ההשכמה הסתיים בלעז ובבוז, ואיש לא קם לסליחות.

בבוקר, כשכל הציבור הגיע לתפילת שחרית בשעה הרגילה בלא לומר סליחות, קיבל הרב את פניהם בתמיהה: 'מה מיוחדת השנה שלא באתם לסליחות?' אנשי העיירה הצטדקו ואמרו לרב שוייס שנדור אשם בכך, שהרי הוא אישיות מפוקפקת ומפורסמת לגנאי בעיירה, והוא שעורר אותם לסליחות, ועל כן לא באו. 'שוטים! הגיב הרב בכעס, 'נכון שוייס שנדור אשם בכל הדברים שהאשמתם אותו, אך הפעם הוא עורר אתכם לסליחות ולא עסק בכל מה שהאשמתם אותו, מדוע אפוא לא קמתם?'

כאן פרץ הג"ר טייכטל, מח"ס 'אם הבנים שמחה', בדמעות וצעק: "נכון שהציונים מחללים שבת וכדומה, אבל הם עוררו את העם וצעקו: 'צאו מתוך ההפיכה, הגויים שונאים אותנו, אין לנו מקום אלא בארץ ישראל', ולא שמענו. הלוואי שנזכה לתקן את העיוות, וד' יקבל אותנו בארץ המובטחת!" (עיתון 'בשבע' - גליון 163).

הלכה
כ'אם הבנים
שמחה'
לעתיד לבא

ראיתי שבהוצאה החדשה של ספר אם הבנים שמחה, מהדורת קרן רא"ם, בהקדמה עמ' יב, מסופר: בשעת התנאים שנערכו באירוסין נכדת הג"ר ישכר שלמה טייכטל, בעל שו"ת משנה שכיר וס' אם הבנים שמחה, עם נכדו הבכור של האדמו"ר מבעלזא, סיפר הרבי: שה"משנה שכיר" הגיע בשנת תש"ג לדודו ולאביו כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהר"א מבעלזא ולאחיו הרה"ק מבילגורייא זי"ע בבודפשט לבקש הסכמה על ספרו "אם הבנים שמחה". אמר לו הרב מבילגורייא: יש מחלוקת במשנה בפסחים [י ו] בענין אמירת חלקו הראשון של הלל בליל הסדר לפני הסעודה - עד היכן הוא אומר? בית שמאי אומרים עד "אם הבנים שמחה" ובית הלל אומרים עד "חלמיש למעינו מים", עכשיו ההלכה כבית הלל, לעתיד לבא יהיה ההלכה כבית שמאי: "אם הבנים שמחה".

אלא לכאורה לא ידוע למוציאים לאור שכשהרבי מבעלזא - הג"ר אהרן רוקח - עלה לארץ הוא בא אל ר' נתן - הג"ר שלום נתן רענן קוק, חתנו של מרן הרב קוק - ואמר לו: אתם ואנחנו היינו חלוקים לגבי הדרך איך להעלות את בני ישראל ארצה. אנחנו אמרנו שיש קודם לחזקם בחוץ לארץ ביהדות ורק אחר כך יוכלו לעלות לארץ כדי לבנותה בקדושה, ואתם אמרתם שיש להעלות מהר כל אחד אם רק אפשר בלי חשבון. אחרי השואה התברר לנו שאנחנו טעינו, ואנו מאוד מצטערים על כך (שיחות הרב צבי יהודה - ארץ ישראל עמ' 57, 221-222. הסיפור הזה גם מובא בס' אמרי שפר על הג"ר אברהם שפירא עמ' 37).

והרב בנימין אייזנר מסר שהאדמו"ר מבעלזא עצמו אמר את זה: "אחד מגדולי האדמו"רים אמר לרב רענו שתי מילים: 'טעינו בדרך'" (מאמר

שו"ת ארץ ישראל

שאלה: אומרים שלעתיד לבוא הלכה תהיה כבית שמאי, מידת הדין (הוספות חדשים פרקי אבות א.א. קובץ מאמרים מהג"ר אלחנן ווסרמן בקובץ מאמרים א.ל.ג ועוד הרבה מקומות), א"כ מדוע כתוב במסילת ישרים (סוף פרק כ): "וסוף סוף נגמר שהלכה כבית הלל לעולם?" תשובה: הגר"ש אבינר השיב שאלה: אומרים שלעתיד לבוא הלכה תהיה כבית שמאי, מידת הדין (הוספות חדשים פרקי אבות א.א. קובץ מאמרים מהג"ר אלחנן ווסרמן בקובץ מאמרים א.ל.ג ועוד הרבה מקומות), א"כ מדוע כתוב במסילת ישרים (סוף פרק כ): "וסוף סוף נגמר שהלכה כבית הלל לעולם?" תשובה: הגר"ש אבינר השיב

בַּצֵּאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֵעָז. הִיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מִמְּשָׁלוֹתָיו. הֵיּם רֹאֶה וַיָּנֶם, הִירְדֵן יִפֹּכ לְאַחֹר. הֶהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילָיִם, גִּבְעוֹת כִּבְנֵי צֹאן. מִה לָּךְ הֵיּם כִּי תָנוּם, הִירְדֵן תִּסַּב לְאַחֹר. הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילָיִם, גִּבְעוֹת כִּבְנֵי צֹאן. מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ, מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. הֶהָפְכִי הַצּוּר אֲגָם מַיִם, חֲלָמִישׁ לְמַעַיְנֵנו מַיִם.

"הרבנו אור" - הקץ המגולה" במשנת הרצ"ה לרב שי הירש בכתב עת שמעתין גליון 18 עמ' 121). וידידי הרב שי הירש סיפר לי שהוא שמע מהרב אייזנר את הדברים כפי שסיפר הרב רענן: "שכשהגיע הרב בעלז לארץ. הלך הרב רענן לבקרו. האדמור אמר לו ביידיש: השווער (החותן) שלכם צדק. ואנחנו טעינו. השווער שלכם אמר שקודם נגיע לארץ ישראל ואח"כ יבוא משיח ואנחנו חשבנו שקודם כל יבוא משיח ואח"כ נגיע לא". וכאן הוא פרץ בבכי ואמר: הוכינו בסנוורים, טעינו בדרך ובכה". ושאלתי את הגר"ש אבינר על נוסח זה, והוא אמר לי שהוא גם שמע כך.

וידידי הרב שי הירש מישוב נריה גם העיר לי מה שנשאל האדמו"ר מהר"א מבעלז, מה דעתו לעניין של ארץ ישראל במדינת ישראל ולממשלת ישראל, הוא השיב [תרגום מילולי בגדול]: "עבור השי"ת זו חתיכת ישועה עבור יהודים, איפה יכלו היהודים לשים את עצמם, בעיקר שיהיה שלוה ומנוחה, ויעזור השי"ת שיגיע משיח" (ספר מענה חכם עמ' פט, צא. וכן סיפר הג"ר מאיר מאזוז, ראש ישיבת כסא רחמים בשיעורו במוצאי שבת - עלון 'בית נאמן' - גליון 62 פרשת אמור).

אגב, בארץ ישראל האדמו"ר מהר"א מבעלזא התחתן בזיווג שלישי לחנה, בתו של הג"ר יחיאל חיים לאבין ממאקווא ואלמנת האדמו"ר ר' יוסף מאיר פולק מבערגסאז שנרצח בשואה, ומסדר החופה והקידושין היה הג"ר איסר יהודה אונטרמן, רב הראשי לתל אביב (ספר באהלי צדיקים לר' עקיבא אשר פדווא ח"ב עמ' 504).

* * *

הירדן
יסוב
לאחור

בשנת תרפ"ד, נסע הגרי"ח זוננפלד בראש משלחת לביקור אצל המלך חוסיין בעבר הירדן, אך מכיון שמאז בואו לארץ הקודש לא יצא מהארץ כלל ועיקר בכל המצבים, ומהיות שעבר הירדן אינה מקודשת לגמרי בקדושת ארץ ישראל שהרי אין מביאים את העומר מעבר הירדן וכדעת הר"ן בנדרים (כב, א) דעבר הירדן לא נתקדש להבאת העומר ולמקצת קדושות. על כן לא רצה לצאת לעבר הירדן רק על פי בית דין של שלושה. וישבו שלושה מגדולי אותו דור ועיינו יחד בשאלה והוציאו פסק דין שלעניין צורך גדול כזה הנוגע לבני הישוב ולשלומה של מלכות, יכול לצאת לעבר הירדן (חגדה של פסח פניני חיים עמ' קעז-קעט).

אגב, נשאל הגר"ש אבינר: האם מותר לבקר בירדן, ובמיוחד בפטרה? והשיב: זה ארץ ישראל, אבל לא שלטון ישראל, לכן יש להימנע מלנסוע לשם, והוא הדין לסיני (ע' שו"ת שאלת שלמה ג שיב).

ונשאל שם: לאחרונה נפוץ העניין של נסיעה לטיול במדבר סיני גם בקרב בחורים דתיים. שאלתי היא האם בכלל שטח סיני נחשב כיום כשטח ארץ-ישראל על-אף השלטון הזר שישנו שם, או שיש משום טומאת ארץ העמים ודינו כחוץ-לארץ ואסור לבקר בו.

שו"ת ארץ ישראל

שאלה: האם אווירא דארץ ישראל מחכים בעבר הירדן? תשובה: הגר"ש אבינר השיב לי: "יש מדרגות בארץ ישראל: כתוב במשנה שיש שלוש ארצות בארץ ישראל: יהודה ועבר הירדן והגליל (שביעית ט, ב סנהדרין יא, ב). הכי קדוש הוא יהודה, כי הוא קרוב לירושלים, אח"כ הגליל ואח"כ עבר הירדן. רבנו הרב צבי יהודה הסביר שאמנם קדושת הגליל מעל קדושת עבר הירדן, אך עבר הירדן מובא

באמצע הרשימה כדי שלא ילולו בו. אך כמוכן כולם שייכים לקדושת ארץ ישראל. אמנם כתוב במשנה כלים א. ו שיש מדרגות בקדושה. ארץ ישראל אינה כמו ירושלים, ירושלים אינה כמו הר הבית, ולמעלה ממנו בית המקדש, הקודש וקודש הקודשים. הכל קדוש בקדושת ארץ ישראל, אבל ככל שובר יותר קדוש, יותר אווירא מחכים. כתוב בגמרא נדרים (כב, א-ב) על שני אנשים שהלכו לארץ ישראל עם עולא, ואחד הרג את השני. תמה רבי יוחנן: